

RELIGIONSMØTET VED KIRKELIGE HANDLINGER - EN VEILEDNING FRA BISPEMØTET

Innledning

Norge har gjennom de siste tiårene i stadig større grad blitt et pluralistisk samfunn; et fellesskap av mennesker med ulik religiøs tilhørighet. Dette påvirker kirkens liv. I mange av Den norske kirkes menigheter møter de ansatte ofte mennesker med en annen tro. Dermed oppstår et behov for å reflektere over den kristne troens forhold til andre religioner. De kirkelige handlingene – dåp, konfirmasjon, vigsel og gravferd – er på en særlig måte en møteplass der tro møter tro, og nye utfordringer oppstår. Ved slike anledninger kan kirkens ansatte bli møtt av ønsker om å la også andre religiøse tradisjoner komme til uttrykk innenfor rammen av den kirkelige handlingen. Her kan nye og vanskelige spørsmålsstillinger dukke opp. Hvordan skal man møte et par som vil gifte seg, der han er kristen og hun er hindu? Kan en imam gis en rolle ved en kristen gravferd? Kan det i tillegg til bibeltekster også leses tekster fra Koranen i forbindelse med vigsel?

Noen vil kanskje ønske at kirkens medarbeidere skal medvirke på lik linje med representanter for en annen tro i en felles, interreligiøs seremoni. Kan i så fall Den norske kirke la sine ansatte medvirke ved en slik anledning?

Disse spørsmålene møtes i denne overordnede problemstillingen: Hvordan kan vi som kristen kirke vise nestekjærlighet og gjestfrihet i møte med mennesker av annen tro, der vi møter dem med vennlighet og respekt for deres bakgrunn og deres ønsker for en kirkelig handling, samtidig som vi unngår å opptre slik at skillet mellom ulike religioner utviskes på en måte som kan komme i konflikt både med vår egen og deres tro?

Slike spørsmålsstillinger som her skisseres utgjør bakgrunnen for denne pastorale veiledningen som Bispemøtet, ut fra sitt tilsynsansvar i kirken, har utarbeidet. Ettersom hovedfokuset i veilederen er knyttet til de kirkelige handlingene, vil prestene, som leder disse handlingene, være den viktigste målgruppen. Samtidig håper Bispemøtet at også flere, både blant de ansatte i kirken og andre, vil lese det vi skriver her og ha utbytte av det.

De utfordringer som følger med religionsmøtet angår alle kristne, ikke bare prester og andre ansatte i kirken. Dette gjelder særlig spørsmålet om hvorvidt kristne kan be sammen med andre på tvers av religionsgrensene, som også er en del av temafeltet vi drøfter her. Det er vanskelig å gi detaljerte henvisninger om hvordan man bør handle i hvert enkelt tilfelle som måtte oppstå. Denne veiledningen gir derfor noen grunnleggende retningslinjer vi ønsker at følges opp i lojalitet med kirkens tro og ordninger, med klokskap og forståelse for hva situasjonen krever.

Denne veiledningen tar ikke opp alle sider ved religionsmøtet ved kirkens handlinger, heller ikke forholdet til humanetikk og ateisme. Fokus er først og fremst på møter med tradisjonell religion som islam eller hinduisme, og ikke på det store og sammensatte fenomenet som vi gjerne kaller nyreligiøsitet. Prinsippene og tenkningen i denne veiledningen kan likevel være relevante også der hvor konteksten for religionsmøtet er nyreligiøsiteten.

Med de retningslinjer og råd som gis i denne veiledning er vi oss også bevisste at det i dette landskapet kreves respekt for mennesker av annen tro og deres forskjellige tradisjoner og praksis. Både i moske og synagoge er det for eksempel vanskelig med kristne tekster i deres

rituelle samlinger. I det mangfoldige religiøse landskapet som vi nå ser konturene av, er det vesentlig at vi utvikler en praksis preget av både respekt og gjensidighet.

I Kristen tro i møte med andre religioner

Utgangspunktet for å drøfte kristendommens forhold til andre religioner må være troen på Gud som alle menneskers skaper. Bibelens første kapitler har hele skaperverket som sin horisont. Gud slutter en pakt med alle mennesker gjennom Noah og lover å ta vare på jorden (1 Mos 9). Til tross for menneskenes synd og ondskap er de likevel omsluttet av Guds omsorg.

Guds pakt med alle folk og hele skaperverket er uttrykksfullt formulert i Salme 145:

*Alles øyne venter på deg, og du gir dem mat i rett tid.
Du åpner din hånd og metter alt som lever, med det gode.
Herren er rettferdig på alle sine veier, trofast i alt han gjør.
Herren er nær alle som kaller på ham, alle som kaller på ham i sannhet.*

På bakgrunn av skapelsespakten har Gud en historie gående med alle folk: *Jeg førte Israel opp fra Egypt, men også filisterne fra Kaftor og arameerne fra Kir (Amos 9,7).*

Samtidig som skapelsespakten består gjennom hele historien, oppretter Gud på en bestemt tid en ny pakt med Abraham og hans ætt (1 Mos 12). Gjennom fedrehistorien, uttoget fra Egypt og inntoget i Kanaan, samler Gud seg et folk, Israel, og lar dem bo i landet som ble lovet Abraham. Fra dette folket skal så Messias komme.

Kampen for å bevare troen på den ene Gud, Herren, i Israel medfører en avvisning av nabofolkenes avgudsdyrkelse. Dette er et gjennomgående tema i Israels historie, slik det kommer til uttrykk i åpningen av De 10 bud: *Jeg er Herren din Gud, som førte deg ut av Egypt, ut av slavehuset. Du skal ikke ha andre guder enn meg. Du skal ikke lage deg gudebilder, ingen etterligning av noe som er oppe i himmelen eller nede på jorden eller i vannet under jorden. Du skal ikke tilbe dem og ikke la deg lokke til å dyrke dem! (2 Mos 20,2-5a).*

Særlig i kapitlene 40-55 i Jesajaboken finner vi en tydelig uttrykt eksklusiv holdning som kategorisk avviser nabofolkenes dyrkelse av avgudene: *Så sier Herren, kongen som løser ut Israel, Herren over herskarene: Jeg er den første, og jeg er den siste, det finnes ingen annen gud enn jeg..... De som former gudebilder, er alle sammen tomhet. De har glede av slikt som ikke hjelper. Deres vitner ser ikke, de forstår ikke, derfor blir de til skamme. (Jes 44, 6.9)*

Likevel er bildet mer sammensatt. I fortellingen om Abrahams møte med Melkisedek som er prest for «Gud, den høyeste» (el-eljon) i Salem, lar Abraham seg velsigne av Melkisedek, samtidig som han sier: *Jeg løfter hånden opp mot Herren, mot Gud, Den høyeste, han som brakte fram himmel og jord. (1 Mos 14,22).* Abraham tar her i bruk navnet på den Gud som Melkisedek tjener (el-eljon), og overfører det på den Gud han selv dyrker. Det skjer her en adopsjon av gudsnamnet som innebærer i hvert fall en delvis anerkjennelse fra Abrahams side av den gudstro som Melkisedek utøver: Det finnes en Gud som fortjener navnet Den høyeste. Slik lar denne fortellingen oss se at Gud også utenfor rammen av Abrahamspakten kan

åpenbare noe av sin sannhet og sitt vesen. Det samme ser vi eksempelvis også i fortellingen om profeten Bileam i 4 Mos 22-24.

Det nye testamente

Når vi kommer til Det nye testamente ser vi den eksklusive linjen fra GT videreføres, men nå knyttet til troen på Jesus Kristus:

- *Jesus sier: «Jeg er veien, sannheten og livet. Ingen kommer til Far uten ved meg (Joh 14,6).*
- *Det finnes ikke frelse i noen annen, for under himmelen er det ikke gitt menneskene noe annet navn som vi kan bli frelst ved (Apg 4,12).*

Det nye testamente ser på sin samtids religiøse omverden, med unntak av jødedommen, som hedensk avgudsdyrkelse. På Jesu tid var jødedommen, og senere kristendommen, monoteistiske religioner i en omverden preget av gresk-romersk kultur med tro på flere guddommer, og det er disse som karakteriseres som avguder. Dette er det nødvendig å ha med som tolkningsramme for de skriftsteder vi skal behandle nedenfor.

I Lystra møter Paulus en folkemengde, som dyrker gudene Zevs og Hermes, på denne måten: *Vi forkynner dere evangeliet, at dere må vende om fra disse tomme gudene til den levende Gud, han som skapte himmel og jord og havet og alt som er i dem. (Apg 14,15).*

Men Paulus møter grekernes gudsdyrkelse med mer enn bare avvisning. I sin berømte tale på Areopagos (Apg 17, 22-31) tar Paulus opp tanker og forestillinger fra gresk filosofi. Når han sier om Gud at han *«bor ikke i templer reist av menneskehender, og trenger heller ikke noe av det som menneskehender kan tjene ham med»*, så er dette kjent stoff for grekerne. Det samme gjelder disse utsagnene: *«Han er jo ikke langt borte fra en eneste av oss. For det er i ham vi lever, beveger oss og er til.»* Paulus finner hos grekerne sannheter som han kan bekrefte og samtidig bruke som tilknytningspunkt for forkynnelsen av evangeliet.

Det er på denne bakgrunnen ikke overraskende at Paulus i Romerbrevet både polemiserer mot hedningenes avgudsdyrkelse og livsførsel (1,18 ff), og samtidig anerkjenner at det i deres samvittighet finnes en innsikt i Guds lov (2,14f). Denne innsikten er ikke det samme som å kjenne hele Guds vilje slik den er åpenbart i Kristus, men den er vesentlig og verdifull som utgangspunkt for etisk handling. Utgangspunkt for denne anerkjennelsen av hedningenes etiske dømmekraft finner Paulus i det faktum at Guds evige kraft og hans guddommelighet *«har de fra verdens skapelse av kunnet se og erkjenne av hans gjerninger»* (Rom 1,20). Paulus sin anerkjennelse av hedningene har imidlertid klare grenser. På bakgrunn av det hedningene ser i skaperverket, skulle de egentlig lovprise og takke Gud, men det gjør de ikke (Rom 1,21).

Logos

I det første kapittel i Johannesevangeliet finner vi en teologisk refleksjon med stor betydning for forståelsen av kristendommens forhold til andre religioner. Her fremstilles Jesus som inkarnasjonen av det evige Ordet (gresk: logos = ord/fornuft). Dette Ordet kommer fra Gud og er selv Gud. Det lyset som er i ham *skinner i mørket* (1,4) og *lyser for hvert menneske* (1,9). Når Jesus kommer til verden, kan evangelisten samtidig si: *Han kom til sitt eget, og hans egne tok ikke imot ham* (1,11).

Denne logos-teologien hos Johannes svarer godt til den teologiske refleksjonen vi møter hos Paulus i Apostelgjerningene og Romerbrevet: Gud har åpenbart noe av seg selv for alle mennesker. Selv om denne åpenbaringen blir forvrengt, er ikke noe menneske uten guddommelig opplysning.

En av oldkirkens skarpeste tenkere, Justin Martyr (ca. 100 – 165), har videreutviklet logos-teologien hos Johannes i sin teologi om «det utsådde ordet» (logos spermatikos). I følge Justin har «logos» vært «sådd ut» i verden fra skapelsen av og det har virket inn på menneskenes tanker. Derfor kunne f.eks. Sokrates, som levde lenge før Jesus, erkjenne at avgudsdyrkelsen ikke var annet enn tomhet. Gjennom det «utsådde logos» kan alle mennesker drives til å søke og tilbe den gud de ikke kjenner. Justin ser likevel at menneskets naturlige religiøsitet sjelden nøyer seg med et alter «for en ukjent gud» (jf. Apg 17,22), i stedet ender den i avgudsdyrkelse.

Med ståsted i logos-teologien kan vi tro at det over alt i verden finnes lys og visdom fra Kristus som evangeliet om ham kan gripe fatt i og bekrefte. Men ikke bare det, i alle kulturer finnes det også innsikter som kristne kirker kan ta til seg og lære av. For den visdom som finnes i logos er større enn noen kirke kan romme.

Mat og gudsdyrkelse

I sitt første brev til Korinterne tar Paulus opp et spørsmål som åpenbart har vært vanskelig for de kristne i Korint: Kan vi spise mat som selges på torget, når den først kan vært ofret til avgudene i et hedensk tempel? Til dette svarer Paulus at det bare finnes én Gud, og at andre «såkalte guder» ikke er virkelige (1 Kor 8,4-6). Derfor er ikke noen mat uren for kristne, de har frihet til å spise alt. Men de bør gi avkall på denne friheten hvis en svakere samvittighet enn deres egen kan bli ført til fall fordi de spiser (1 Kor 8,7-13). Hensynet til de andres tro er her overordnet. Paulus bruker seg selv som eksempel, og viser til at han har gjort seg til tjener for alle ved å leve som om han var både under loven og uten loven, alt etter hva situasjonen krever: "For alle er jeg blitt alt, for på alle mulige måter å vinne noen" (1 Kor 9,19-23).

Senere i samme brev tar Paulus opp et beslektet, men mer alvorlig tema: spørsmålet om kristne kan delta ved avgudsdyrkelsen. Her er Paulus avvisende. Den som har fellesskap med Kristus i nattverden, kan ikke også ha fellesskap med onde ånder. For «slike offer blir ofret til onde ånder og ikke til Gud» (1 Kor 10,20).

En tolkning av disse tekstene inn i vår situasjon bør unngå å sette likhetstegn mellom den avgudsdyrkelse som Paulus omtaler og religioner som vi møter i Norge i dag. I første rekke gjelder dette naturligvis jødedommen, men også andre monoteistiske religioner som islam og sikhisme. Det kan også hevdes at hinduismen, til tross for troen på flere guddommer, har et monoteistisk drag fordi de ulike guddommene kan forstås som forskjellige manifestasjoner av den samme guddommelige virkeligheten. I det hele tatt er begreper som «avguder» og «avgudsdyrkelse» polemiske og kan oppleves som nedlatende, og de bør derfor unngås når kristne omtaler andre religioner.

Når vi likevel viser til tekstene fra 1 Kor 8 - 10 i denne sammenhengen, er det fordi disse tekstene viser at gudsdyrkelse er tilbedelse og kultus, og dermed et dynamisk og reelt uttrykk for et menneskes tro. Den som gjennom dåp og tro tilhører det kristne gudstjenestefellesskapet, kan ikke også være en aktivt tilbedende deltaker ved tilsvarende kultiske fellesskap innenfor en annen religiøs ramme. Det betyr imidlertid ikke at en kristen

dermed er forhindret fra å være til stede (jf. drøftingen i neste hovedkapittel om ulike former for felles bønn).

Dialog ved kilden

Reservasjonen mot et kultisk fellesskap, slik vi møter den hos Paulus, betydde ikke at de første kristne unngikk kontakt med mennesker av annen tro. Tvert imot søkte de etter anledninger til samtale om troen på hverdagens mange møteplasser, slik Jesus selv gjorde det i møte med en kvinne ved Jakobsilden i Samaria.

Denne samtalen skulle etter datidens sosiale konvensjoner ikke ha funnet sted. Jesus trår over sosiale og religiøse skillelinjer når han som jødisk mann snakker med en kvinne fra Samaria, som dessuten har et tvilsomt moralsk rulleblad. Dialogen mellom de to handler om hvem hun er, hvem Jesus er, og om konflikten mellom jødene og samaritanene om hva som er den rette tro og det rette sted for tilbedelse. Diskusjonen om bønnestedene opphever Jesus slik: «Men den time kommer, ja, den er nå, da de sanne tilbedere skal tilbe Far i ånd og sannhet. For slike tilbedere vil Far ha. Gud er ånd, og den som tilber ham, må tilbe i ånd og sannhet» (Joh 4,23-24).

I et jødisk samfunn med både politisk og religiøs fiendtlighet overfor samaritanene, viser Jesus en annen vei. Han møter denne kvinnen med respekt og innbyr henne til en tilbedelse og en tro som verken er bundet til «dette fjellet» (samaritanenes hellige fjell, Garisim) eller til Jerusalem, eller noe annet sted i verden. Gjennom dialogen leder Jesus hennes tro og tilbedelse fra hennes eget folks kult og helligsted til ham som er Messias for alle: «Det er jeg, jeg som snakker med deg» (Joh 4,26).

Det er påfallende hvordan Jesus også ellers kan anerkjenne samaritanene ved å løfte dem fram som forbilder for sine disipler: Han forteller dem om den barmhjertige samaritan (Luk 10,25-36) og om hans takknemlige landsmann (Luk 17, 11-19). Kjærligheten og godheten er universelle størrelser.

En trinitarisk tilnærming

En teologisk vurdering av kristendommens forhold til andre religioner tar sitt utgangspunkt i en trinitarisk tilnærming som kort kan sammenfattes slik:

Gud Far er skaper av alle ting, og *Ånden* virker på alle mennesker gjennom den åpenbaring som skjer i skaperverket ved å tale til menneskets tanker og samvittighet, og drive fram kjærlighetens gjerninger. Denne skapelsesåpenbaringen samsvarer med den visdom («logos») som er i *Sønnen*, og fungerer slik som et tilknytningspunkt for evangeliet. Når evangeliet forkynnes, åpenbarer *Ånden Kristus*, gir mennesker del i troen på ham og kaller dem til å leve i kjærlighet mot alle, også mot fienden. Den innsikt i Guds vilje og vesen som kristusåpenbaringen gir, går utover åpenbaringen i skaperverket, men motsier den ikke. Ut fra denne forståelsen blir ikke skapelsesåpenbaringen opphevet av Kristusåpenbaringen; snarere handler det om at den når sitt mål og blir oppfylt.

Med et slikt ståsted følger det naturlig at kirken er kalt til å forkynne evangeliet og invitere til dåp. Evangeliet om frelsen i Kristus er et budskap som ingen kan finne fram til på egenhånd, men som må forkynnes i ord og handling for alle mennesker.

Dette trinitariske utgangspunktet betyr at misjonsoppdraget rommer både diakoni, forkynnelse og dialog. Gjennom dialogen, forstått som en åpen og fordomsfri samtale med mennesker av annen tro med sikte på økt gjensidig forståelse, finner forkynnelsen tanker og forestillinger som den kan bekrefte og knytte an til. Evangeliet bringer ikke bare noe nytt, det bekrefter også sannheten i det som Guds ånd har åpenbart og gjort før evangeliet lyder. Dersom ikke denne tilknytningen finner sted, vil evangeliet bli opplevd som et fremmedord uten relevans.

Med en slik forståelse kan kirkens gudstjenester og kirkelige handlinger også romme tekster og kulturelle uttrykk som er av allmenn karakter. Også utenfor kirken finnes sannhet og skjønnhet som lar seg inkorporere i en kristen livstolkning, og som derfor kan hentes inn i kirkerommet. Derimot kan kirkens gudstjenester og kirkelige handlinger ikke romme en kultisk utøvelse av annen tro, fordi en slik utøvelse vil komme i konflikt både med Det første bud og med troen på Kristus og evangeliet.

II Religionsmøtet og bønn

Kan kristne be sammen med mennesker av annen tro innenfor rammen av en gudstjeneste eller en kirkelig handling, eller en annen religiøs samling av offentlig karakter? Mennesker av ulik tro kan tenne lys og sitte i stillhet sammen, og kanskje også be hver for seg, uten at noen av den grunn behøver å gå på akkord med sin tro og integritet. Men det er annerledes med en offentlig bønn formulert med ord i en liturgisk sammenheng. En slik bønn er noe mer enn bare å resitere en tekst. Den vil være rettet mot, og søke å opprette en relasjon med en guddom, og vil derfor være en form for gudsdyrkelse.

I denne sammenhengen kan vi skille mellom ulike former for felles bønn:

- En kristen kan være *til stede* ved bønn i en annen religiøs sammenheng, for eksempel i en moské eller et buddhistisk tempel. Dette vil ofte være del av en dialogisk prosess der mennesker av ulik tro lærer hverandres tro og trospraksis å kjenne.

Nærvær er ikke det samme som deltakelse, og derfor finnes det heller ingen grunn til å advare mot dette, snarere tvert imot. Tilsvarende kan også kristne gjerne invitere mennesker av annen tro til å være til stede ved en kristen bønnesamling eller gudstjeneste.

- Det kan skje at mennesker med ulik tro kommer sammen for å be *samtidig, men ikke i form av felles bønn*. De enkelte deltakerne ber da bønner i samsvar med sin egen tro, mens andre gjør det samme på et annet sted, eventuelt på samme sted, men ikke helt synkront. Dette skjedde da paven i 1986 sto som vertskap for en bønnesamling for fred i Assisi. Her var representanter for ulike religioner samlet til samtidig, men ikke felles bønn. Tilsvarende markeringer kan tenkes med andre formål, eller foranlediget av større katastrofer eller spesielle anledninger.

Prinsipielt er en slik form for bønn ikke veldig forskjellig fra det å være til stede ved andres bønner, i og med at det ikke handler om felles bønn i egentlig forstand. Det vi her har for oss, er bønner som er samtidige og beveget av et felles anliggende, men man ber på ulike steder eller tider.

Til tross for grensdragningen vil noen kunne oppfatte en slik ramme rundt bønner som problematisk religionsblanding. Dersom man fra kirkens side ønsker å medvirke i en slik

sammenheng, er det viktig at det markeres et tydelig skille mellom de ulike religionene som er involvert, samtidig som man utad kommuniserer på hvilke premisser man deltar. Slik kan man avgrense seg mot misforståelser.

Vurderingen av denne type markeringer må ta i betraktning at disse innbyrdes kan være ulike. Det er derfor neppe klokt å gi generelle føringer om hvorvidt, og hvordan, man fra kirkens side bør la seg involvere i denne formen for felles bønn. Hvert enkelt arrangement bør betraktes for seg, og i denne vurderingen er det naturlig at biskopen, med sitt tilsynsansvar, inkluderes.

- En tredje form kalles gjerne «interreligiøs bønn». Her ber mennesker av ulik tro samtidig samme bønn. En slik bønn er blitt praktisert i noen sammenhenger av interreligiøs dialog der man har ønsket å markere et åndelig fellesskap. Innholdsmessig vil man da gjerne flette sammen elementer fra forskjellige religiøse tradisjoner som er representert i fellesskapet. Teologisk har en slik bønn fra kristent hold gjerne blitt forsvart utfra bekjennelsen til Ånden som «gjør levende» (Nicenum), og som virker også utenfor den kristne kirke.

Det må vurderes som positivt at deltakere i en interreligiøs dialog kan erfare et sterkt fellesskap. Det er heller ikke vanskelig å forstå at noen kan ønske å uttrykke fellesskapet gjennom en interreligiøs bønn. Men med utgangspunkt i forståelsen av bønn som gudsdyrkelse blir denne formen for felles bønn likevel dypt problematisk. Selv om en kristen mentalt retter bønnen mot den treenige Gud, deltar man her likevel i én felles kultisk handling der både deltakernes tilbedelse og deres gudsbilder går i ulike retninger. Det er vanskelig å komme bort fra at en slik bønneform må vurderes som religionsblanding i konflikt med Det første bud. Ut fra vår kirkes bekjennelse kan den ikke praktiseres innenfor rammen av en gudstjeneste, kirkelig handling eller en annen offentlig samling.

Bønn i det private rom?

De samme vurderinger som er gjort gjeldende ovenfor med sikte på gudstjenester eller andre offentlige tilstelninger, vil i prinsippet også gjelde for bønner i det private rom, f.eks. i en familie eller mellom venner. Men det fellesskapet som består mellom mennesker i en slik kontekst er så dyptgripende at det her kan være nødvendig med en mer sammensatt vurdering. En kan tenke seg situasjoner, eksempelvis der foreldre står ved et barns sykeseng, hvor det vil kjennes kunstig om først en kristen mor og så en muslimsk far ber for barnet, mens den som ikke ber, bare betrakter seg som observatør til den andres bønn. Likedan vil mange foreldre kjenne det unaturlig hvis man i en slik situasjon ber samtidig, men avgrenser seg mot å be sammen. Særlig i en sammenheng der begge parter bekjenner seg til en monoteistisk tro, kan det kjennes umulig å la være å sammen henvende seg til Gud i bønn. Her må den kristne part ut fra egen samvittighet finne en form som er forenlig med eget ståsted. Uansett vil man alltid som kristen rette enhver bønn til Den treenige Gud.

Spørsmålet om felles bønn i en familiær sammenheng er for krevende til at man enkelt kan ferdigstille en løsning for alle situasjoner. I vurderingen av dette temaet kan det være til hjelp å samtale med menighetens prest eller en annen leder som man har tillit til.

Sjelesorg

I forlengelsen av temaet bønn, er det naturlig å si noe også om sjelesorgen. Det finnes flere eksempler på at mennesker med en annen religion henvender seg til en prest og ber om en

sjelesørgerisk samtale. Dette hender oftest på sykehus, men det kan også skje i fengselet eller forsvaret, eller i et lokalmiljø.

I utgangspunktet skal en prest være åpen for sjelesorg overfor alle mennesker, uavhengig av tro. Men av respekt for den bakgrunn konfidenten kommer fra, vil det være riktig først å undersøke om hun eller han heller ønsker kontakt med en leder i sitt eget trossamfunn, og eventuelt også å sørge for at en slik kontakt kan opprettes. Særlig innenfor offentlige institusjoner som sykehus eller sykehjem, bør presten unnlate å utnytte den monopolstilling som den kristne kirke fortsatt har mange steder.

Skulle det likevel være slik at det nettopp er en prest som ønskes som sjelesørger, må selvsagt det ønsket oppfylles. Som en del av sjelesorgen kan det hende at konfidenten ber om forbønn. Også dette ønsket bør presten oppfylle, enten ved å med egne ord eller ved å be en fast formulert bønn, eksempelvis hentet fra Salmenes bok. For jødene er Salmenes bok deres bønnebok, og den verdsettes også av muslimer. Dette vil uansett være en bønn som presten leder og som tydelig skjer innenfor rammen av kristen tro, og den får derfor ikke form av interreligiøs bønn. Hvorvidt man under denne bønnen eksplisitt skal be i Jesu navn, eller bare henvende seg til «Gud» eller «Vår far i himmelen» e.l., blir en vurdering som den enkelte prest må foreta der og da.

III Religionsmøtet ved kirkelige handlinger

De kirkelige handlinger: dåp, konfirmasjon, vigsel og gravferd, har to sider som henger nøye sammen. I et antropologisk perspektiv er dette viktige overgangsriter i menneskers liv. Vi finner tilsvarende riter ved fødsel, pubertet, ekteskap og død i praktisk talt alle kulturer verden over. Her handler mennesker for å bekrefte tilhørigheten til et større fellesskap og finne sin plass innenfor dette gjennom livets skiftende faser. Denne dimensjonen må komme klart fram og tas hensyn til i kirkens møte med mennesker ved disse korsveiene. Deres livssituasjon er ikke en tilfeldig bakgrunn for den kirkelige handlingen, men må få sette sitt preg både på selve handlingen og på det som skjer omkring den. Dette tilsier at kirken i utgangspunktet bør være åpen og imøtekommende overfor ønsker som familien og andre pårørende har ved disse anledningene.

Samtidig er de kirkelige handlinger grunnleggende teologisk bestemt. De er offentlige gudstjenestelige samlinger, basert på den kristne tro og livstolkning. Her møter vi ikke bare hverandre, men Gud møter oss og handler med oss. Innholdet i disse handlingene er formet av evangeliet og den kristne livstolkningen, slik dette er reflektert i liturgiene som alle prester og andre kirkelig ansatte er forpliktet til å følge. Alt som skjer her er festet i bekjennelsen til Den treenige Gud.

Rammen rundt de kirkelige handlingene er normalt kirkehuset. Dette rommet er stort og kan romme mye, men det er ikke grenseløst. For bruken av kirkehuset i Den norske kirke er det gitt noen bestemmelser som finnes i «Regler for bruk av kirkene». Dette regelverket innledes med en hovedbestemmelse som legger grunnen for alt som skal skje i dette huset: *Kirken er vigsløst til bruk for gudstjenester og kirkelige handlinger og skal gjennom sin bruk tjene til Guds ære og menighetens oppbyggelse.*

Med dette dobbelte utgangspunktet vil kirken ut fra sin bekjennelse ikke bare tåle, men se positivt på at kirkehuset får romme et mangfold av menneskelige uttrykksformer som

formidler skjønnhet, livserfaring og visdom. I et skapelsesteologisk perspektiv vil dette gjelde også om disse innslagene ikke direkte gir uttrykk for kristen tro. Ved at de fremføres i kirkens rom gir kirkehuset i seg selv en kristen tolkningsramme. Men hvis de kommer i konflikt med en kristen livstolkning, må kirken kunne avvise disse som upassende i en kirkelig handling.

Vigsel og gravferd

Liturgiene for de kirkelige handlingene inneholder faste ledd, som ikke kan endres. Dette betyr at man ikke kan velge andre tekster eller bønner enn de som liturgien åpner for. Bibeltekster kan dermed ikke byttes ut med tekster hentet fra andre kilder.

Samtidig åpner liturgiene ved to av de kirkelige handlingene, nemlig *vigsel og gravferd*, opp for ulike innslag i tillegg til de faste leddene. I en flerreligiøs familie vil det da kunne komme ønsker om innslag i form av sang og musikk, tekster eller kunstneriske uttrykk hentet fra andre religiøse tradisjoner.

Ut fra det som er sagt ovenfor om kristendommens forhold til andre religioner og om de kirkelige handlingers karakter av menneskelige livsriter, der man særlig må ta hensyn til de berørtes livssituasjon, vil det være mulig å komme slike ønsker i møte dersom innslagene oppfyller noen grunnleggende kriterier. De samme kriteriene må for øvrig gjøres gjeldende ved alle typer innslag, også om de ikke er av religiøs karakter, og de må gjelde ved alle gudstjenestelige handlinger i kirkerommet, ikke bare ved kirkelige handlinger.

Alle innslag må

- passe inn i kirkerommets karakter av å være et hellig hus, vigset til Guds ære
- respektere handlingenes gudstjenestelige preg
- unngå å komme i konflikt med kirkens tro og bekjennelse

De som fra kirkens side har ansvar for de kirkelige handlingene, som oftest vil det være prest og kantor, vil her kunne stå ovenfor flere avgjørelser som ligger i grenseland. Her kreves både menneskelig innlevelsessevne og et godt teologisk skjønn. Man må være imøtekommende overfor dem som er involvert, samtidig som man må handle i samsvar med kriteriene som er angitt ovenfor.

Videre er det nødvendig å ta hensyn til at alle avgjørelser vil kunne skape presedens ved senere anledninger. Selv om den enkelte situasjon vil oppleves som særskilt og enestående, vil det komme liknende situasjoner i fremtiden der premissene for tidligere avgjørelser ikke vil være kjent, bare konklusjonen.

Formidling og kontekst

Musikk og dans fra andre kulturer kan i utgangspunktet inkluderes i en vigsel eller gravferd. Situasjonen blir mer komplisert hvis musikken og dansen er innvevd i en religiøs tradisjon som ikke er kristen. De som kjenner til denne konteksten, vil da oppleve at en annen religion utøves innenfor rammen av en kirkelig handling. En slik situasjon vil kunne kjennes forvirrende og bør unngås. Det er derfor viktig at prest eller kantor i slike tilfeller skaffer seg innsikt i bakgrunnen for de kulturelle innslagene som ønskes brukt i en vigsel eller gravferd. Det kan også tenkes at noen ønsker at en tekst fra en annen religiøs tradisjon blir lest eller sunget. Dette handler om mer enn bare hvilket innhold teksten etter sin ordlyd formidler. Selv om dette innholdet i og for seg ikke skulle være problematisk utfra et kristent ståsted, er teksten likevel hentet fra en annen kontekst med dennes referanserammer, og dette bestemmer også hvordan teksten blir tolket og opplevd.

Når det gjelder Koranen, reises spørsmålet om en tekst derfra kan lese og tolkes uavhengig av den større sammenhengen den står i. Selv om teksten etter sitt innhold isolert sett kan være i samsvar med kristen tro, vil tilhørerne likevel vite at dette er en korantekst. De vil da ikke bare forholde seg til ordene i teksten, men også til konteksten teksten er hentet fra, nemlig Koranen og dermed også islam. Mange vil da trolig reise en del spørsmål som angår forholdet mellom kristendommen og islam, og disse spørsmålene kan skape forvirring. Dette vil i enda sterkere grad gjelde hvis teksten ikke bare leses av et familiemedlem, men av en leder for en muslimsk menighet som kanskje resiterer teksten på tradisjonelt, syngende vis. For en muslim vil en slik lesning fra Koranen i seg selv være uttrykk for tilbedelse, og da blir grensen mellom tekstlesning og kultisk handling vanskelig å få øye på.

Denne utfordringen er svært krevende å forholde seg til. En slik tekst skal ikke bli lest på en måte som fremtrer som kultisk. Løsningen kan være at presten selv referer til eller leser fra Koranen eller andre religiøse tradisjoners skrifter, eventuelt innenfor rammen av prekenen. Dermed unngår man at tekstlesningen misforstås som en kultisk handling, samtidig som testen settes i samspill med en kristen livstolkning gjennom forkynnelsen som den flettes inn i.

Liturgisk bønn

Det kan tenkes at noen fra familien eller andre vil ønske at det ved en vigsel eller en gravferd kan leses eller bes en bønn fra en annen religiøs tradisjon. Dersom det skulle skje, vil de som sitter i kirken oppleve en svært flertydig situasjon. De er kommet til en kirkelig handling som er innrammet av troen på Den treenige Gud, men opplever at her blir en annen religion gitt rom, ikke bare ved et kulturinnslag eller tekstlesning, men ved bønn.

Menigheten vil her oppleve at de ikke bare er tilstede ved en annens bønn, men at de, enten direkte eller indirekte, også bes om å bli med og be sammen med den som leder bønnen. Dermed vil denne bønnen arte seg som interreligiøs bønn.

Ut fra det som er sagt tidligere om interreligiøs bønn, vil det ikke kunne gis rom for en slik bønn i en kirkelig handling. Mens en religiøs tekst etter sitt innhold ikke behøver å være annet enn et stykke livstolkning som også kristne kan slutte seg til, så er en bønn alltid uttrykk for tilbedelse og dermed også for en gudsdyrkelse som bare kan ha sin plass i kirkehuset når den retter seg til Den treenige Gud.

To handlinger fra ulike religioner?

Noen prester har opplevd å bli spurt om å la den kristne gravferden være én av to gravferder for samme avdøde, der den andre gravferden avholdes i regi av et ikke-kristent trossamfunn. En kan tenke seg at liknende forespørsler vil kunne komme for ektepar som ber om forbønn for borgerlig inngått ekteskap, og der det også skal være en tilsvarende seremoni i en annen religiøs sammenheng. Bakgrunnen for slike ønsker vil være at familien opplever at en slik ordning best ivaretar hensynet til alle involverte på en likeverdig måte.

Ut fra det som er sagt ovenfor om kirkehusets karakter, kan en rituell handling fra en ikke-kristen religion ikke finne sted i en kristen kirke. Men dersom det er snakk om handlinger som skjer andre steder enn i et vigsløst kirkerom, er det fra kirkens side ingen avgjørende hindringer mot at de to seremoniene kan holdes etter hverandre. Dette forutsetter imidlertid at det markeres et tydelig skille mellom handlingene, slik at de ikke fremtrer som én, felles seremoni.

En egen tematikk i forlengelse av gravferden utgjør *jordpåkastelse og askespredning*. Dette er handlinger som foregår utenfor kirkerommet. Dersom familien ønsker at kirkens medvirkning suppleres med innslag fra andre religiøse tradisjoner, og disse innslagene ikke kommer i konflikt med en kristen tro og livstolkning, bør dette være uproblematisk.

Én felles handling?

Kan en forbønn for et borgerlig inngått ekteskap, eller en gravferd, skje i rammen av én felles handling der de medvirkende representerer ulike religioner, og der innholdet er hentet fra flere religiøse tradisjoner?

Sett fra familiens ståsted kan det tenkes mange gode grunner for å gjennomføre en slik handling. Teologisk bedømt kan den likevel ikke betraktes annerledes enn som uttrykk for en blanding av ulik religionsutøvelse, og ansatte i Den norske kirke vil derfor ikke kunne medvirke til dette.

Dåp i en flerreligiøs familie

Dåpen er den eneste av de kirkelige handlinger som er et sakrament. Gjennom dåpen får den døpte del i Guds nåde, gis Den Hellige Ånd og blir født på ny til et liv i tro og tjeneste. Den som døpes blir også medlem i Den norske kirke, og kan ikke samtidig tilhøre noe annet trossamfunn.

Dåpen skjer vanligvis i rammen av en gudstjeneste, men kan også foretas andre steder, f.eks. i hjemmet. I familier der noen vil kjenne det vanskelig eller umulig å delta ved en gudstjeneste, kan nettopp hjemmet være den naturlige arenaen for dåp.

Dåpsliturgien gir ikke de samme muligheter for valgfrie innslag som ved vigsel og gravferd. Den type avveininger som er knyttet til slike innslag, og som er beskrevet ovenfor, vil da ikke være aktuelle ved dåp. Derimot kan det være utfordringer knyttet til selve møtet med en familie der foreldrene tilhører ulike religioner.

En slik situasjon er mange kirker i verden vel kjent med. Så lenge én av foreldrene er tydelige på sitt ønske om dåp, og den andre ikke motsetter seg dette, er det all grunn til å ønske velkommen til dåp. Dersom derimot en av foreldrene avviser dåp, må paret selv finne en løsning på dette i fellesskap. Av hensynet til samholdet i familien bør kirken som hovedregel ikke medvirke til dåp av barn under religiøs myndighetsalder (15 år) uten at begge foreldrene er innforstått med dette.

Foreldrene (én eller begge) og fadderne lover å følge og hjelpe den døpte til å leve i sin dåpspakt. Hvis den som ønsker dåp, selv ikke kjenner personer som er aktuelle som faddere, kan noen i menigheten ta på seg oppgaven. Den av foreldrene som ikke selv er medlem av en kristen kirke, kan ikke være fadder. Men siden det for kirken er vesentlig å fremheve familiens enhet, kan vedkommende være med fremme ved døpefonten, så fremt hun eller han selv finner det naturlig. Tilsvarende kan vedkommende også, dersom dette ønskes, fungere som tekstleser ved dåpen.

I en flerreligiøs familie kan det tenkes at familien ikke uten videre er klar til å treffe endelig beslutning om dåp mens barnet er i sitt første leveår, men heller vil utsette en slik avgjørelse. Ved slike tilfeller kan den beste løsningen, som en pastoralt motivert unntakshandling, være å foreta en forbønn for barnet i rammen av en gudstjeneste. I så fall skal denne forbønnen skje

på det sted i gudstjenesten der forbønnen hører hjemme, og ikke skilles ut som en egen handling. Forbønnen skal heller ikke skje på en slik måte at den får en dåpsliknende karakter.

Konfirmasjon

Konfirmasjonen er ikke selv et sakrament, men har nær tilknytning til dåpen. Konfirmantene gis en innføring i den kristne tro som de er døpt til, og konfirmasjonstiden avsluttes med en forbønnshandling for den enkelte konfirmant. Konfirmantene selv avgir ikke noe løfte i forbindelse med konfirmasjonen, men tilknytningen til dåpen gjør at dåpen er en forutsetning for den avsluttende forbønnshandling i konfirmasjonsgudstjenesten.

Det er likevel ikke slik at mennesker med annen eller ingen religiøs bakgrunn er utelukket fra å være med på det som skjer i konfirmasjonstiden, med unntak av den avsluttende forbønnshandlingen. Fra kirkens side vil tvert imot en slik deltakelse være velkommen. Den må imidlertid skje i forståelse med hjemmet.

Ungdommer som har fulgt undervisningen i konfirmasjonstiden, men uten å være døpt, kan gjerne være til stede under den avsluttende konfirmasjonsgudstjenesten, men uten den hvite kappen som henspiller på dåpskjolen.

Nattverd

I denne sammenhengen kan det være naturlig også å gi en veiledning om hvordan presten som sakramentsforvalter skal forholde seg dersom noen med en annen religiøs tilhørighet, og som derfor heller ikke er døpt, vil gå til nattverd.

I utgangspunktet er dette ikke et problem, men en gledelig sak som tyder på at vedkommende vil nærme seg kirken og troen. Hovedregelen både i vår kirke og i de fleste andre kirkesamfunn er at deltakelse i nattverden forutsetter dåp.

Hvis presten vet at en som kommer til nattverd ikke er døpt, bør vedkommende ikke forskjellsbehandles ved utdelingen da dette kan oppleves som en belastende stigmatisering. Men etter gudstjenesten skal presten ta kontakt og samtale med vedkommende om dåp og nattverd.

Mens man venter på dåp, kan den det gjelder gå fram til nattverden og legge høyre hånd på venstre skulder. Dette er et økumenisk tegn på at man vil bli velsignet av presten, men uten å få elementene.

Hovedregelen om dåp som forutsetning for nattverd kan imidlertid ikke alltid håndheves like konsekvent. Personen det gjelder kan eksempelvis være i en situasjon der det å konvertere til kristendommen gjennom dåp vil utsette vedkommende for livstruende fare. I slike og liknende tilfeller kan det være aktuelt å la også udøpte få motta nattverden.

Skolegudstjenester

Skolegudstjenester i en flerreligiøs kontekst er en egen tematikk som er blitt aktuell stadig flere steder, og som det derfor vil være naturlig å omtale i denne sammenhengen. Det er viktig at vi fra kirkens side forholder oss bevisst til de utfordringene dette stiller oss ovenfor. Selv om skolegudstjenestene har sin egen form med stor grad av samarbeid og medvirkning fra skolens og elevenes side, er dette kirkens gudstjenester der de samme prinsipper gjelder som for andre gudstjenester. Samtidig er det ønskelig at også elever med ingen eller annen tro

kan delta ved disse gudstjenestene, dersom deres foreldre tillater det. Men deltakelsen må skje slik at ingen opplever å bli involvert på en måte som kjennes vanskelig.

Elever og lærere som ikke deler den kristne tro, kan velge å gå inn i en rolle som gjester i gudstjenesten der de deltar respektfullt og lyttende, og selv velger hvilke ledd i gudstjenesten de finner det naturlig å medvirke i. Ingen må settes i en situasjon der de opplever at de må lese eller synge tekster som strider mot deres tro. Det er ikke noe i veien for at mennesker leser tekster fra en annen religiøs tradisjon enn den man selv tilhører. En muslim kan derfor eksempelvis lese en tekst fra evangeliene hvis vedkommende ønsker det. Det er imidlertid ikke naturlig å lese tekster verken fra Koranen eller fra andre religiøse tradisjoners skrifter i en skolegudstjeneste.

Prinsipielt er situasjonen ved en slik skolegudstjeneste ikke veldig ulik det som skjer når kristne familier kommer til kirken og noen leser trosbekjennelsen og andre lar være. Noen deltar i nattverd mens andre blir sittende. Vi er forskjellige, men er sammen for å forstå og lære både om oss selv og de vi har rundt oss.

Etterord: Nye utfordringer i kjent landskap

Vårt samfunn blir stadig mer flerkulturelt og mer religiøst sammensatt. For kirken innebærer det en utfordring om å kunne se sine tradisjoner i et nytt perspektiv der den kristne tro stadig oftere ikke vil være et felles ståsted for alle i samme familie. Dette er imidlertid ingen ny situasjon for kirken. Helt fra begynnelsen av har kristne vært vant til å leve tett sammen med mennesker av annen tro, også i familien.

Jesus har bedt sine disipler om å vise nestekjærlighet til alle. Kirken må derfor alltid møte mennesker med annen tro med en grunnholdning preget av åpenhet og imøtekommenhet, og samtidig være tydelig på sitt eget ståsted.

Vi har alle en oppgave i å bygge et samfunn der mennesker med ulik religiøs tilhørighet kan leve sammen og bygge et godt fellesskap for alle. Skal dette lykkes, kreves det at vi møter hverandre både med trygghet i egen tro og åpenhet overfor andre. Der slike møter får finne sted, vil mange oppleve at de får et rikere liv og en dypere tro.